

ლუციუს ანეუს სენეკა

მორალური
წერილები
ლუკილიუსს

ლუციუს ანეუს სენეკა
მორალური წერილები ლუკილიუსს

Lucius Annaeus Seneca
AD LUCILIUM EPISTULAE MORALES

ლათინურიდან თარგმნა გვანცა ფოფხაძემ

**მწერალთა
სახლი**

წიგნი გამოიცა მწერალთა სახლის და საქართველოს
განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის
სამინისტროს მხარდაჭერით.

© გამომცემლობა „დიოგენე“, 2024
ყველა უფლება დაცულია.

ISBN 978-9941-11-898-2

www.diogene.ge

1. სენეკა მიქსალგეზა ლუკილიუსს

- [1] ასეც მოიქეცი, ჩემო ლუკილიუს – მოიპოვე თავისუფლება თავად შენთვისვე, გაუფრთხილდი და დაზოგე დრო, რომელიც უნინ ნაგართვეს ან მოგპარეს, ან ხელიდან დაგისხლტა. დამერწმუნე, რომ სიმართლეს გწერ. დროის ნაწილს ძალით გვეტაცებენ, ნაწილს შეფარვით გვპარავენ, ნაწილი ხელიდან გვეცლება, მაგრამ ყველაზე სამარცხვინო ის არის, რასაც ჩვენივე დაუდევრობით ვკარგავთ. ყურადღებით დააკვირდი: ცხოვრების უდიდესი ნაწილი იფლანგება მაშინ, როცა ფუჭად ვირჯებით, მნიშვნელოვანი ნაწილი – მაშინ, როცა უმოქმედოდ ვართ და მთელი სიცოცხლე – მაშინ, როცა სხვა რამეზე ვართ მოცდენილი.
- [2] მიჩვენებ განა ისეთ ვინმეს, ვინც იცის დროის ყადრი, ვისთვისაც დღე ფასეულია, ვისაც ესმის, რომ იგი ყოველდღიურად კვდება? სწორედ აქ ვიტყუებთ თავს, როცა სიკვდილს მომავალში ვხედავთ, მისმა დიდმა ნაწილმა კი უკვე ჩაგვიარა. ჩვენი სიცოცხლის რამდენმა წელმაც განვლო, ყველა ხომ უკვე სიკვდილის კლანჭებშია მოქცეული. ისე მოიქეცი, ჩემო ლუკილიუს, როგორც მწერ: ხელიდან არ გაუშვა არც ერთი საათი. თუკი დღევანდელ დღეს მოიხელთებ, ნაკლებად დამოკიდებული იქნები ხვალინდელზე. გადადება-გადადებაში ცხოვრება ჩაგიქროლებს.
- [3] ყველაფერი, რაც გვაქვს, ლუკილიუს, ჩვენ არ გვეკუთვნის. მხოლოდ დროა ჩვენი. ბუნებამ ფლობისთვის გვიბოძა მხოლოდ ხელიდან გამსხლტომი და ცვალებადი დრო, მაგრამ მა-

საც გვართმევს ის, ვისაც მოუნდება. მოკვდავთა უგუნურება ასეთია: როდესაც ისესხებენ რალაც უმნიშვნელოს, მდარესა და ადვილად ჩასანაცვლებელს, ვალად აღიარებენ, მაგრამ დროს თუ დაუთმობ, ამისთვის თავს მოვალედ არავინ მიიჩნევს, არადა, ეს ერთადერთია, რასაც მაღლიერი ადამიანიც კი ვერ აგინაზღაურებს.

[4] შეიძლება იკითხო: თავად როგორ ვიქცევი, როცა ამ მითითებებს გაძღვე? გულწრფელად ვაღიარებ: როგორც მფლანგველმა, მაგრამ დაკვირვებულმა ადამიანმა, ვიცი, რამდენი დავხარჯე. ვერ ვიტყვი, რომ დანაკარგი არ მაქვს, თუმცა იმის თქმა მაინც შემიძლია, რამდენს ვკარგავ და როგორ. ჩემი ხელმოკლეობის მიზეზებსაც დავასახელებ: მეც იგივე დამემართა, რაც იმ ადამიანთა უმეტესობას, რომლებიც უკმარობამდე თავიანთი ბრალეულობით არ მისულან – ყველა მიბოდიშებს, მაგრამ შეწევნა არავის შეუძლია.

[5] მერე რა? ღარიბად არ მიმაჩნია ის, ვინც იმითაც კმაყოფილია, რაც შემორჩა, თუმცა, ვამჯობინებ, შეინარჩუნო ის, რაც შენია და ათვლის წერტილად ხელსაყრელი დრო შეარჩიო, რადგან, ჩვენი წინაპრების სიტყვებით რომ ვთქვათ, ფსკერზელა რომ დარჩება¹, მაშინ მომჭირნეობა გვიანია. ის, რაც ძირშია, არა მარტო ძალზე ცოტაა, არამედ – ყველაზე მდარეც.

იყავი კარგად.

1 აფორიზმი ამოღებულია ცნობილი ბერძენი პოეტის, ჰესიოდეს (ძვ. წ. VIII ს.), პოემიდან „სამუშაონი და დღენი“ (369). სენეკა ამ აფორიზმით იწყებს და წესად აქცევს, რომ ყოველი წერილი ბრძნული შეგონებებით დაასრულოს.

2. სენეკა მიესალმება ლუკილიუსს

- [1] ის, რასაც მწერ და რასაც თავად ვისმენ, შენდამი დიდ იმედს მიჩენს. შენ არ დახეტილობ და გარემოს შეცვლით სიმშვიდეს არ კარგავ. უთავბოლოდ წრიალი ხომ სნეული სულის ხვედრია. დალაგებული გონების უპირველეს ნიშან-თვისებად ერთ ადგილზე დამკვიდრებისა და საკუთარ თავთან დარჩენის უნარს მივიჩნევ.
- [2] ოლონდ დაუკვირდი: მრავალი ავტორისა და ნაირგვარი წიგნების კითხვამ მერყევად და ზერელედ არ გაქციოს. უნდა დასჯერდე მხოლოდ ზოგიერთ მოაზროვნეს და მათგან მიიღო სულიერი საზრდო, თუკი გსურს, დაგრჩეს ის, რაც გონებაში საიმედოდ დაივანებს. ვინც ყველგან არის, ის არსადაა. მას, ვინც ცხოვრებას ხეტიალში ატარებს, მასპინძელი ბევრი ჰყავს, მაგრამ მეგობარი – არც ერთი. ასე უეჭველად მოუვა მათაც, ვინც არც ერთ ავტორს გულმოდგინედ არ გაიაზრებს, არამედ გაკვრით და ზერელედ კითხულობს ყველას.
- [3] საკვები სასარგებლო ვერ იქნება² და ორგანიზმიც ვერ შეითვისებს, თუ მას ჭამისთანავე ამოანთხევ. არაფერი აფერხებს გამოჯანმრთელებას ისე, როგორც წამლის ხშირი ცვლა. იარაპირს ვერ შეიკრავს, თუკი მასზე სხვადასხვა სალბუნს გამოცდიან. მცენარე ვერ მოძლიერდება, თუკი მას ხშირად გადარგავენ. აჩქარება ყველაზე სასარგებლოსაც კი უსარგებლოდ აქცევს. წიგნების სიმრავლე მხოლოდ დაგაბნევს, ამიტომ რო-

² სენეკა თავისი მორალური მოძღვრების მხარდასაჭერად მრავალ ფიზიკურ ანალოგიას მიმართავს, მათ შორის – საჭმლის მონელებას, როგორც საკვების ენერგიად გადაქცევის საშუალებას.

ცა არ შეგიძლია წაიკითხო ყველაფერი, რაც გაქვს, დასჯერდი იმდენს, რამდენის წაკითხვასაც შეძლებ.

- [4] „მაგრამ, – შემედავები, – თუკი მსურს, ხან ერთი წიგნი გადავშალო, ხან მეორე?“ გამიზეზებული კუჭით ადამიანი ბევრ რამეს სინჯავს, მაგრამ განსხვავებული და მრავალფეროვანი საკვები კი არ ანაყრებს, არამედ აწუხებს. ამიტომ აღიარებული ავტორები წაიკითხე და თუკი ოდესმე სხვაზე გადართვას მოისურვებ, შემდეგ ისევ მათ მიუბრუნდი. ყოველდღე ისაგზლე რაღაც – სიღარიბის, რაღაც – სიკვდილის და რაღაც – სხვა ძნელბედობათა წინააღმდეგ. როცა ბევრ რამეს თვალს გადაავლებ, აირჩიე ერთი, რასაც იმ დღეს აითვისებ.
- [5] თავადაც ასე ვიქცევი – მრავალი წაკითხულიდან რომელიმე ერთს ვიმახსოვრებ. აი, მაგალითად, დღეს ეპიკურესთან³ წავანყდი (მტრის ბანაკში⁴ შესვლას არ ვთაკილობ, არა როგორც მათ მხარეს გადაპარული, არამედ როგორც მხვერავი): „საპატიოა დალხენილი სიღარიბე“.
- [6] მართლაც, რაღა სიღარიბეა, თუკი დალხენილია. ღარიბია არა ის, ვისაც ცოტა აქვს, არამედ ის, ვისაც მეტი უნდა. განა სულერთი არ არის, რამდენი რამ აქვს გადანახული სკივრსა თუ ბელღში, რამდენ პირუტყვს მწყემსავს და რა დანაზოგს აგროვებს, თუკი სხვის ქონებას არის დახარბებული, თუკი ითელის არა იმას, რაც შეიძინა, არამედ იმას, რაც სურს, შეიძინოს? შენ იკითხავ: როგორია სიმდიდრის საზომი? ჯერ ერთი, გქონდეს ის, რაც აუცილებელია და მეორეც – გქონდეს იმდენი, რამდენიც საკმარისია.

იყავი კარგად.

³ ეპიკურე (Epikurus) სამოსელი (ძვ. წ. IV-III სს.) – ანტიკური ფილოსოფიური მატერიალიზმის ყველაზე გავლენიანი წარმომადგენელი. მისი ფილოსოფია ეფუძნებოდა ბუნების მეცნიერებებს, ხოლო ეთიკაში იგი ჰედონიზმს მისდევდა. მისი აზრით, ადამიანის ცხოვრების მიზანია სიამოვნება, მაგრამ არა მარტო ტკბობა, არამედ ფიზიკური ტკივილისა და სულიერი ტანჯვისგან გათავისუფლება.

⁴ სენეკა ეპიკურეიზმს სტოიციზმის მოქიშპე იდეოლოგიად აღიქვამს.

3. სენეკა მიქსალმეზა ლუკილიუსს

- [1] მწერ, რომ ჩემთვის გადმოსაცემი წერილი მეგობარს გამოატანე, შემდეგ მიჩრევე, შენთან დაკავშირებით ყველაფერი არ გაუზიარო, რადგან ამის კეთება თავად არ გჩვევია. გამოდის, ერთსა და იმავე წერილში მას მეგობარსაც უწოდებ და ამას კიდევ უარყოფ. მაშ, თუკი ამ სიტყვას იყენებ ფართო გაგებით (და არა – საკუთრივ მისი მნიშვნელობით), მსგავსად იმისა, როცა ყოველ კანდიდატს⁵ „კეთილშობილ ადამიანს“ ვუწოდებთ, ან როცა „ბატონოთი“ მივმართავთ ვილაც შემხვედრს, თუკი მის სახელს ვერ ვიხსენებთ, დე, იყოს ასე.
- [2] მაგრამ თუკი მას, ვისაც მეგობრად მიიჩნევ, ისე არ ენდობი, როგორც საკუთარ თავს, მწარედ ცდები და სათანადოდ არ გესმის ჭეშმარიტი მეგობრობის ძალა. მართლაც მეგობართან ერთად უნდა გაერკვე ყველაფერში, მაგრამ უწინარესად – თავად მეგობარში. ენდე, როცა დაიმეგობრებ, განსაჯე, სანამ მეგობრად გაიხდი. ის, ვინც, თეოფრასტეს⁶ რჩევა-დარიგების წინააღმდეგ, ჯერ შეიყვარებს ვინმეს და შემდეგ განსჯის, იმის მაგივრად, რომ ჯერ განსაჯოს, შემდეგ შეიყვაროს, ადრე და გვიან საკეთებელს ერთმანეთში ურევს. დიდხანს იფიქრე, უნ-

⁵ სახელმწიფო თანამდებობის მაძიებელი ძველ რომში. იცვამდა ქათქათა ტოგას (ტოგა კანდიდა, აქედან – კანდიდატი).

⁶ თეოფრასტე (ძვ. წ. IV-III სს.) – ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი, არისტოტელეს მოსწავლე, მეგობარი და მისი მემკვიდრე ლიკეუმში.

და მიიღო მავანი მეგობრად თუ არა, მაგრამ რაკი გადანყვეტ, მეგობარი მთელი გულით შეითვისე და ისე თამამად ისაუბრე მასთან, როგორც საკუთარ თავთან.

- [3] იცხოვრე ისე, რომ არაფერი გქონდეს დასამალავი არც საკუთარ თავთან, არც – მტერთან, თუმცა ვინაიდან არსებობს რალაც, რისი საიდუმლოდ შენახვია დანესებული, ყველა შენი საფიქრალი და საზრუნავი მეგობარს მაინც გაანდე. თუკი მას ერთგულად მიიჩნევ, ასეთად აქცევ კიდეც. ლალატის შიშით ზოგიერთი მეგობარს ლალატს ასწავლის და ეჭვიანობით თავისავე წინააღმდეგ უმსგავსობის ჩადენის საბაბს აძლევს. რატომ უნდა შევიკავო სათქმელი მეგობართან? მასთან ყოფნა რატომ არ უნდა წარმოვიდგინო საკუთარ თავთან ყოფნად?
- [4] არიან ისეთი ადამიანები, რომლებიც პირველივე შემხვედრს უყვებიან იმას, რაც შეიძლება მხოლოდ მეგობარს გაანდო და ნებისმიერ ყურს საკუთარი გულისწუხილით ამძიმებენ. სხვებს, პირიქით, ეშინიათ, გაენდონ ყველაზე ახლობელსაც კი და, შესაძლებელი რომ იყოს, საკუთარ თავსაც არ ენდობოდნენ და რაც შეიძლება ღრმად დაიმარხავდნენ გულში ყოველგვარ საიდუმლოს. არც ასე შეიძლება მოქცევა, არც – ისე. მანკიერებაა ორივე – ენდო ყველას და არავის, თუმცა პირველს უფრო კეთილშობილურ მანკიერებას ვუწოდებდი, მეორეს – უფრო უსაფრთხოს.
- [5] ამრიგად, გააკიცხვას იმსახურებენ ისინი, მუდმივად რომ შფოთავენ და ისინიც, მუდამ მშვიდად რომ არიან, რადგან ფაციფუცის მოყვარეობა გულმოდგინება კი არ არის, არამედ აფორიექებული სულის ბორჯვია. მეორე მხრივ, ყოველი მოძრაობა კირთებად აღიქვა, ნიშანია არა უშფოთველობის, არამედ – სიზარმაცისა და სიზანტის.

[6] ეს მიზიძგებს, გავიხსენო ის, რასაც პომპონიუსთან⁷ ნავანყდი: „ზოგიერთი ისეა შეყუჟული ბუნაგში, რომ საგნებს სინათლე-ზეც ბინდბუნდში ხედავს“. ყველაფერი თანაზომიერი უნდა იყოს: ნაჯაფმა ადამიანმა უნდა დაისვენოს, ნასვენებმა – საქ-მე აკეთოს. ბუნებას დაეკითხე: ის გეტყვის, რომ დღეცა და ღამეც მისი შექმნილია.

იყავი კარგად.

⁷ შეიძლება იგულისხმებოდეს პომპონიუს სეკუნდუსი, სენეკას თანამედროვე ტრა-გიკოსი პოეტი, ან ლუკიუს პომპონიუსი, პირველი საუკუნის კომედიოგრაფი.

5. სენეკა მიქსალმება ლუკილიუსს

- [1] გაქებ და მიხარია, რომ გულმოდგინედ სწავლობ და რომ ყველაფერს განზე სწევ, რათა მისდიო ერთ მიზანს – ყოველდღიურად უკეთესი გახდე. ასე გააგრძელე. არა მხოლოდ მოგიწოდებ, არამედ გთხოვ კიდევ. ოღონდ გაფრთხილებ: ნუ მოიქცევი იმის მსგავსად, ვისაც უნდა არა სრულყოფა, არამედ ყურადღების მიპყრობა. ისე ნუ იზამ, რომ შენს ჩაცმულობაში ან ცხოვრების წესში რაიმე თვალშისაცემი იყოს.
- [2] უხეში სამოსელი, გაუკრეჭავი თმა, მოუფლელი წვერი, ვერცხლეულის აშკარა სიძულვილი, მიწაზე დაგებული ლოგინი და თვითგამოხატვის სხვა უკულმართი ფორმები თავიდან აიცილე. საკმარისია თავად ფილოსოფიის ხსენებაც კი (როგორ მოზომილადაც უნდა მისდევდნენ მას), არაკეთილმოსურნეობა რომ აღძრას. რა მოხდება, თუკი ადამიანთა წეს-ჩვეულებებისგან განცალკევებას დავინწყებთ? დაე, შინაგანად ვიყოთ ყოველმხრივ განსხვავებული, გარეგნულად კი ჩვენი ხალხისაგან არ უნდა გამოვიჩრქეთ.
- [3] ნუ იქნება ჩვენი ტოგა⁸ ბრწყინვალე და ნურც ჭუჭყიანი. ნუ იქნება ჩვენი ვერცხლის ჭურჭელი ოქროთი მოვარაყებული, მაგრამ ნურც იმას ვიფიქრებთ, რომ ვერცხლისა და ოქროს სიმცირე ზომიერების მტკიცებულებაა. ხალხის მასაზე უკეთ უნდა

⁸ მამაკაცის მოსახხამი ანტიკურ ეპოქაში.

ვიცხოვროთ და არა – მათთან დაპირისპირებით. სხვაგვარად დავაფრთხობთ და ჩვენგან გაუქცევთ მათ, ვისი გაკეთილშობილებაც გვსურს. იმას მივალწევთ, რომ ჩვენ მსგავსად მოქცევა აღარ მოუწდებათ იმის შიშით, რომ ყველაფერში უნდა მოგვბადონ.

- [4] უპირველესი, რასაც ფილოსოფია გვასწავლის, არის ყველას მიმართ თანაგრძნობა, ადამიანობა და თანამოაზრეობა, მაგრამ განსხვავებულობის წარმოჩენა ამას დაგვაშორებს. დავუქვირდეთ, რომ ის, რითაც აღტაცების გამოწვევა გვსურს, სასაცილო და საძულველი არ იყოს. ჩვენი⁹ მიზანი ხომ ის არის, ბუნებასთან თანხმიერად ვიცხოვროთ, ბუნებას კი ეწინააღმდეგება, გატანჯო საკუთარი სხეული, სისუფთავეზე ხელი აიღო, მიისწრაფოდე სიბინძურისკენ და არა მარტო მდარე, არამედ საზიზღარი და ამაზრზენი საკვები მიიღო.
- [5] როგორც ფუფუნებისკენ ლტოლვაა განცხრომის ნიშანი, ისე უგუნურების ნიშანია იმის თავიდან არიდება, რაც საყოველთაოდ მიღებული და იოლად ხელმისაწვდომია. ფილოსოფია მოითხოვს ზომიერებას და არა – თვითგვემას. შესაძლებელია, ზომიერება უღაზათო სულაც არ იყოს. აი, როგორ საზომს ვირჩევ: დაე, ცხოვრება განონასწორებული იყოს კეთილ და საყოველთაო ზნე-ჩვეულებებს შორის. დაე, აღტაცებით შეჭყურებდნენ ჩვენს ცხოვრებას, მაგრამ ის მათთვის უცხო არ იყოს.
- [6] „ეს როგორ? ნუთუ ჩვენც ისე მოვიქცევით, როგორც სხვები? ნუთუ არ იქნება განსხვავება ჩვენსა და მათ შორის?“ იქნება და ძალიან დიდიც. დაე, მან, ვინც უფრო ახლოდან გვაკვირდება, იცოდეს, მასისგან როგორ განვსხვავდებით. დაე, ჩვენს სახლში შემოსული გაოცდეს ჩვენი და არა – ავეჯეულობით.

⁹ სენეკა ხშირად მოიხსენიებს სტოიკოსთა სკოლას მრავლობით რიცხვში.

ის ადამიანია დიდი, რომელიც თიხის ჭურჭელს ისე მოიხმარს, როგორც ვერცხლისას. არც ის არის მდბალი, ვინც ვერცხლის ჭურჭელს ისე იყენებს, როგორც თიხისას. ვერ გაუმკლავდე სიმდიდრეს – ძაბუნი სულის ნიშანია.

[7] მაგრამ ნება მომეცი, დღევანდელი მცირედი შენაძენი გაგიზიარო. ჩვენს ჰეკატოსთან¹⁰ აღმოვაჩინე, რომ სურვილების ზღვარდადება შიშისგან განკურნებასაც უწყობს ხელს, „შენყვეტ შიშს, – ამბობს იგი, – თუ შენყვეტ იმედოვნებას“. იკითხავ: „როგორ შეიძლება ასე განსხვავებული მოვლენები ერთდროულად ხდებოდეს?“ მაგრამ ასეა, ჩემო ლუკილიუს. მართალია, გვეჩვენება, რომ მათ შორის საერთო არაფერია, მაგრამ ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული. როგორც ერთი ჯაჭვი აკავშირებს ტუსალსა და მცველს, ასევე ეს ორი რამ (ერთმანეთისგან ესოდენ განსხვავებული) წინ ერთად მიიწევს: შიში კვალდაკვალ მიჰყვება იმედს. მე ეს არ მიკვირს – ორივე მათგანი გაურკვეველობაში მყოფ სულს ახასიათებს, რომელიც მომავლის მოლოდინში შფოთავს.

[8] ორივეს უმთავრესი მიზეზი კი ის არის, რომ ჩვენ არ ვართ ანმყოფთან მორიგებული და გულისთქმას შორეულ მომავალში გადავისვრით. ასე რომ, წინასწარჭვრეტა – ადამიანთათვის ბოძებული უდიდესი სიკეთე, ბოროტებად გვექცევა.

[9] მხეცები საფრთხის დანახვისას გარბიან და მისგან გაქცეულები შიშს ველარ გრძნობენ, ჩვენ კი მომავალიც გვტანჯავს და წარსულიც. ბევრი ჩვენი სიკეთე გვაზიანებს კიდეც. მეხსიერება გვაბრუნებს შიშით განცდილ ტანჯვასთან, წინასწარჭვრეტა კი მომავალში მოელის მას. არავინაა მხოლოდ ანმყოფი უბედური.

იყავი კარგად.

¹⁰ ჰეკატო (ჰეკატონი) – როდოსელი ფილოსოფოსი, სტოიკოსი.

6. სენეკა მიესალმება ლუკილიუსს

- [1] ვგრძნობ, ჩემო ძვირფასო ლუკილიუს, რომ არა მხოლოდ უკეთესი ვხდები, არამედ გარდავიქმნები კიდევ, თუმცა პირობას არ ვდებ და არც ვიმედოვნებ, რომ ჩემში აღარაფერი დარჩა შესაცვლელი. რა თქმა უნდა, ბევრია, რის გამოსწორება, შემცირება თუ მატება საჭიროა, ეს კი იმის მანიშნებელია, რომ ჩემი სული შეიცვალა უკეთესობისაკენ, რომ მას შეუძლია დაინახოს საკუთარი ნაკლოვანებები, რომელთა შესახებაც უნინ არაფერი იცოდა. ზოგიერთ ავადმყოფს ისიც უნდა მიულოცო, რომ გრძნობს თავის ავად ყოფნას.
- [2] მინდა, ჩემი ასეთი სწრაფი ცვლილება შენც გადმოგეცეს. მაშინ უფრო ვენდობი ჩვენს მეგობრობას – ჭეშმარიტ მეგობრობას, რომელსაც ვერ დაამსხვრევს ვერც იმედი, ვერც – შიში, ვერც – ანგარება, რომელსაც ადამიანები სიკვდილამდე ინარჩუნებენ და რომლისთვისაც სიკვდილს ეგებებიან.
- [3] ბევრს გაჩვენებ, ვისაც აკლდა არა მეგობარი, არამედ მეგობრობა, თუმცა ეს არ შეიძლება მოხდეს, როდესაც სულელებს ერთნაირად მოუხმობს ნება, ღირსეულისკენ სწრაფვაში გაერთიანდნენ. სხვაგვარად როგორ იქნება? მათ ხომ იციან, რომ ყველაფერი საერთო აქვთ, განსაკუთრებით – გასაჭირი.
- [4] ვერც კი წარმოიდგენ, როგორ ვამჩნევ, ყოველ დღეს ცვლილება რომ მოაქვს. იტყვი: „მეც გამომიგზავნე ის, რის სარგებლიანობაც თვითონ გამოსცადა“. თავადაც მსურს ყოველივე შენში გადმოვადინო და რამის სწავლა მახარებს იმიტომ, რომ სწავ-

ლება შეეძლო. ვერაფერი მომანიჭებს სიამოვნებას, როგორც აღმატებული და სასარგებლოც უნდა იყოს, თუკი მის შესახებ ცოდნას მხოლოდ საკუთარ თავს შევძენ. ჩემთვის სიბრძნეც რომ ეჩუქებინათ იმ პირობით, რომ ჩამეკეტა და არავისთვის გამეზიარებინა, მასზე უარს ვიტყვდი. თანაზიარობის გარეშე არავითარი სიკეთის ფლობა არ არის სასიხარულო.

- [5] ამიტომ გამოგიგზავნი წიგნებსაც და დიდი ძალისხმევა რომ არ დახარჯო აქეთ-იქით სასარგებლო საგანთა ძიებაში, მოვნიშნავ ადგილებს, რათა უმაღლვე მიაგნო იმას, რასაც ვინონებ და რითაც აღფრთოვანებული ვარ, თუმცა დაწერილ სიტყვაზე მეტ სარგებელს მოგიტანდა ცოცხალი ხმა და გვერდიგვერდ ცხოვრება. უმჯობესია, მოხვიდე და პირისპირ მნახო, უპირველესად იმიტომ, რომ ადამიანებს უფრო მეტად თვალების სჯერათ, ვიდრე ყურების, მეორეც იმიტომ, რომ რჩევა-დარიგებით სწავლების გზა გრძელია, ხოლო მაგალითებით სწავლებისა – მოკლე და შედეგიანი.
- [6] კლევანთოსი¹¹ ალიკვალი ზენო¹² ვერ გახდებოდა, მისთვის მხოლოდ რომ ესმინა. მან ხომ მასთან ცხოვრება გაიზიარა, იხილა მისი საიდუმლოებანი და დააკვირდა, ცხოვრობდა თუ არა ზენო თავისი წეს-კანონების თანახმად. პლატონმაც, არისტოტელემაც¹³ და ბრძენთა მთელმა დასამა, რომელიც შემდეგ სხვადასხვა გზას დაადგა, სოკრატეს ზნე-ჩვეულებებიდან უფრო

¹¹ კლევანთოსი/კლევანთე (ძვ. წ. IV-III სს.) – ბერძენი ფილოსოფოსი, ზენოს უახლოესი მოსწავლე. მასწავლებლის გარდაცვალების შემდეგ ხელმძღვანელობდა ათენის სტოიკოსთა სკოლას.

¹² ზენო (ზენონი) – ამ სახელით ძველ საბერძნეთში რამდენიმე ფილოსოფოსია ცნობილი. აქ იგულისხმება სტოიკოსთა სკოლის დამფუძნებელი, კვიპროსის კიტიუმის მკვიდრი.

¹³ სავარაუდოდ, სენეკა შეცდომას უშვებს – არისტოტელე სოკრატეს გარდაცვალებიდან 15 წლის შემდეგ დაიბადა. საეჭვოა, იგი გულისხმობდეს, რომ პლატონს შეეძლო არისტოტელესთვის სოკრატეს ზნე-ჩვეულებათა შესახებ მოეთხრო.

მეტი ამოკრიბა, ვიდრე მისი სიტყვებიდან. მეტროდორუსი¹⁴, ჰერმარქე¹⁵ და პოლიენუსი¹⁶ დიდ ადამიანებად აქცია არა ეპიკურეს დამოძღვრამ, არამედ მასთან ერთად ცხოვრებამ. ამიტომ მოგიხმობ არა მხოლოდ იმისთვის, რომ სარგებელი მიიღო, არამედ იმისთვისაც, რომ გასცე, რადგან ერთიმეორეს უფრო მეტ რამეს შევძენთ.

- [7] ამასობაში (რადგან შენი დღიური ვალი მმართვეს) გეტყვი, ამჯერად რამ მომიხიბლა ჰეკატოსთან: „მეკითხები, რა წარმატებას მივალნიე? საკუთარ თავს დავუმეგობრდი“. მან ბევრს მიაღწია, ვინაიდან არასოდეს რჩება მარტო. იცოდე: ასეთი ადამიანი ყველასთვის მეგობარი იქნება.

იყავი კარგად.

¹⁴ მეტროდორუსი/მეტროდორე (ძვ. წ. IV-III სს.) – ეპიკურეს გამორჩეული მოსწავლე, რომელიც მასწავლებელზე ადრე გარდაიცვალა (მის ხელში დალია სული).

¹⁵ ჰერმარქე მიტილენიდან – ფილოსოფოსი, ეპიკურეს მოსწავლე. მასწავლებლის სიკვდილის შემდეგ, მისი ანდერძის თანახმად, სათავეში ჩაუდგა სკოლას.

¹⁶ პოლიენუსი – ძველი ბერძენი მათემატიკოსი, ეპიკურეს მიმდევარი.

7. სენეკა მიესალმება ლუკილიუსს

- [1] მეკითხები: „როგორ ფიქრობ, ყველაზე შორს რისგან უნდა გეჭიროს თავი?“ ბრბოსგან. მას ხომ უხიფათოდ ვერ მიენდობი. მე კი ნამდვილად ვაღიარებ ჩემს სისუსტეს: ისეთი ველარ ვბრუნდები უკან, როგორც შინიდან გავედი. რაც ჩავანყნარე, ის კვლავ შფოთავს, რაც ჩემგან განვდეენე, ის კვლავ მიბრუნდება. ასე სჭირთ სნეულებს – ხანგრძლივ სისუსტეს იქამდე მიჰყავს ისინი, რომ მათი გარეთ გამოყვანა ზიანის გარეშე შეუძლებელია. ასევე გვემართება ჩვენც, ვისი სულიც ხანგრძლივი სნეულების შემდეგ გამოჯანმრთელდება.
- [2] მასასთან დაახლოება საზიანოა: თითოეული ადამიანი ან გვანონებს რაიმე მანიკერებას, ან თავს გვახვევს, ან შეგვანმენდს ჩვენგან შეუმჩნეველად. რაც უფრო ხალხმრავალია თავყრილობა, რომელშიც გავერევით, მით უფრო დიდია საფრთხე, თუმცა ზნეკეთილისთვის არაფერია იმაზე საზიანო, ვიდრე რაიმე სანახაობაზე უსაქმოდ ჯდომა – ტკბობისას ხომ ბინიერებანი უფრო ადვილად გვეპარება.
- [3] როგორ ფიქრობ, რას ვგულისხმობ? შინ ვბრუნდები უფრო ხარბი, უფრო პატივმოყვარე, უფრო თავაშვებული და უფრო სასტიკი და არაადამიანური იმიტომ, რომ ხალხში გავერიე. შემთხვევით მოვხვდი შუადღის სანახაობაზე¹⁷, ველოდი რაი-

¹⁷ შუადღის სანახაობა – სენეკა საუბრობს იმდროინდელ ტრადიციულ გასართობზე, როდესაც გლადიატორების ასპარეზობა დღეში ორჯერ იმართებოდა: დღისით – მხეცებთან, ნაშუადღევს – გლადიატორებს შორის. ზოგჯერ შუალედში მიმების წარმოდგენაც იმართებოდა.

მე გასართობს ან გონებამახვილურს, სიმშვიდის მომგვრელს, რითაც თვალები ადამიანთა ხოცვა-ჟლეტისგან დაისვენებდა, მაგრამ პირიქით! უნინ რაც კი რამ ბრძოლა იყო, თურმე მონყალემა ყოფილა. ახლა ეს აღარ არის სახუმარო, ეს წმინდა წყლის მკვლევლობაა – მათ არა აქვთ საფარველი და მთელი სხეული ლახვრის წინაშე დაუცველია, რათა ხელი არასოდეს უშედეგოდ არ აღიმართოს.

[4] უმრავლესობა ამას ამჯობინებს ჩვეულებრივ წყვილებსა¹⁸ და მოთხოვნით¹⁹ ორთაბრძოლებს. რატომაც არა? ხომ არ არის არც მუზარადი, არც ფარი, არც მახვილი, რომ მოიგერიონ? რა საჭიროა საფარველი ან ილეთები? ეს ყველაფერი მხოლოდ გადასწევს სიკვდილის დროს. დილით ადამიანებს ლომებსა და დათვებს მიუყრიან, შუადღისას – მაყურებლებს. ისინი უბრძანებენ მას, ვინც სხვას კლავს, პირისპირ შეხვდეს იმას, ვინც, თავის მხრივ, მას მოკლავს. გამარჯვებულს მხოლოდ ახალი სასაკლაოსთვის ინდობენ. ბრძოლის შედეგი არის სიკვდილი, ხოლო საშუალება – ცეცხლი და მახვილი. ასე გრძელდება მანამ, სანამ არენა არ დაცარიელდება.

[5] „მაგრამ ის ხომ ავაზაკობდა, ადამიანი მოკლა!“ მერე რა? რადგან მოკლა, იმსახურებს, რომ ასე დაიტანჯოს? შენ კი, საბრალოვ, რა დანაშაულისათვის დაიმსახურე, რომ ამას უცქირო? „მოკალი! ეკვეთე! დაწვი!“ „ასე ლაჩრულად რატომ ეგებება მახვილს?“ „ასე გაუბედავად რატომ კლავს?“ „ასე უხალისოდ რატომ კვდება?“ „დაე, შეტევა ჭრილობებით დააგვირგვინოს!“ „დაე, ერთიმეორის ლახვარს შიშველი და გადაღელილი მკერდი შეაგებონ!“ სანახაობის დროს შესვენებაა? დაე, ამ დროს ადამიანები ხოცონ, ოღონდ რაიმე ხდებოდეს. ნუთუ არ გესმის,

¹⁸ ე. ი. სრულად აღჭურვილი გლადიატორები.

¹⁹ ორთაბრძოლა სახელგანთქმულ გლადიატორთა შორის, რომლებსაც არენაზე მაყურებლის მოთხოვნით უშვებდნენ.

რომ ცუდი მაგალითი უკან უბრუნდება მათ, ვინც მას გასცემს? მადლობა უკვდავ ღმერთებს, რომ სისასტიკეს ასწავლით იმას, ვისაც ამის სწავლა არ შეუძლია.

- [6] ხალხისგან თავი შორს უნდა დაიჭიროს მან, ვისი სულიც ჯერ ისევ უმნიფარია და ვისი სათნოებაც ჯერ არ განმტკიცებულა. უმრავლესობის მხარეს გადასვლა ძალზე ადვილია. მათგან განსხვავებულ ბრბოს შეიძლება სოკრატეს, კატონისა თუ ლელიუსისთვისაც²⁰ გადაეხვევიან ზნეკეთილობიდან, ჩვენ შორის კი ვერავინ (როგორც უნდა ვამდიდრებდეთ ჩვენს ბუნებას) გაუძლებს დიდი ამაღლის თანხლებით ბინიერების იერიშს.
- [7] თავაშვებულობისა თუ სიხარბის ცალკეულ მაგალითსაც კი მრავალი ბოროტება მოაქვს. განებივრებული თანამეინახე თანდათან ჩვენც სუსტსა და აზიზს გვხდის, მდიდარი მეზობელი ცეცხლს უნთებს ჩვენს სიხარბეს, მზაკვარი თანამგზავრი თვით ყველაზე სუფთასა და გულწრფელსაც კი გადასდებს თავის „ჟანგს“. როგორ ფიქრობ, რა მოუვა ჩვენს ზნეს, თუ მას მთელი საზოგადოება აუმხედრდება? თქვენ ან უნდა მიბაძოთ მას, ან შეიძულოთ.
- [8] ერთსაც და მეორესაც უნდა ერიდო. არ შეიძლება იმის გამო დამსგავსო ბოროტებს, რომ ბევრნი არიან და არც იმის გამო უნდა შეიძულო უმრავლესობა, რომ შენ არ გგავს. ჩაულრმავდი საკუთარ თავს, როგორც შეძლებ. დრო მხოლოდ მათთან გაატარე, ვინც უკეთესს გაგხდის. დაიხლოვე მხოლოდ ისინი, ვინც თავად შეგიძლია გახადო უკეთესი. შედეგი ორმხრივია: ადამიანები სწავლობენ, როცა ასწავლიან.
- [9] მაშასადამე, არ არსებობს მიზეზი, რატომ უნდა გიბიძგოს სიამაყემ, საკუთარი ნიჭი სახალხოდ წარმოაჩინო და სურვილი გაგიჩნდეს, რამე ხმამაღლა წაიკითხო ან იღავო, როგორც

²⁰ ეს სამი პიროვნება სენეკას ხშირად მოჰყავს მორალური გაუტეხლობის მაგალითად.